

משטרה והיסטוריה
Police & History

בית מורשת משטרת ישראל

משטרה והיסטוריה

גיליון מס' 2
תשפ"א 2020

All Rights Reserved
Copyright © 2020

כל הזכויות שמורות
© תשפ"א

אין להקליט, לשכפל, לצלם, לתרגם, לאחסן במאגר מידע או להפיץ ספר זה או קטעים ממנו
בשום צורה ובשום אמצעי אלקטרוני, אופטי או מכני (לרבות צילום והקלטה) ללא אישור בכתב
מאת משטרת ישראל

עורכת ראשית: נעמי לבנקרון
עריכה לשונית: דניאלה רפאלי
עריכה לשונית באנגלית: ניצן לפידות
גרפיקה: נעמה רובין
עיצוב הכריכה: שלומי שטרית

נדפס בישראל
ISSN 2664-2077

ועדה אקדמית: ד"ר טל יונתן-זמיר, פרופ' ניר קידר, פרופ' אורית רוזין,
ד"ר ענת שטרן, פרופ' יגאל שפי

התמונה בשער: שוטרים ישראלים ולגיזר ירדני נפגשים משני צידי הגדר שחילקה את ירושלים, שנות
השישים. צלם לא ידוע, אוסף בית מורשת משטרת ישראל.

התמונה מאחור: שוטר משוחח עם עולה חדשה במחנה "שער העלייה", 1.7.1949. צילום: זולטן קלוגר,
אוסף התצלומים הלאומי.

משטרת ישראל כארגון לומד: מציאות, אתגרים, חזון

אבשלום פלד*

מבוא

למחקר האקדמי במשטרה נודעת חשיבות רבה, הנעוצה בתרומתו האפשרית ליכולתו של הארגון למלא את תפקידיו בצורה היעילה ביותר. טענתו המרכזית של מאמר זה היא כי המחקר האקדמי בכלל, והמחקר ההיסטורי בפרט, עשויים לספק למפקדים ולשוטרים כלים יישומיים מקצועיים משמעותיים. אך חשיבות הנושא, כפי שימחיש המאמר, אינה מובנת מאליה בקרב הארגון עצמו ובקרב המשרתים בו. תפקידה השוטפים והרבים של המשטרה, כמו גם התרבות הארגונית הנהוגה בה, דוחקים את המחקר על פי רוב לקרן זוית. עם זאת, למרות החסמים הניצבים בדרכה, על המשטרה למצוא את הדרך לשלב מחקר אקדמי והיסטורי בפעילותה, תוך הפיכתם לחלק בלתי-נפרד משגרת היומיום שלה. בחלקו הראשון של המאמר אציג את מטרת המהלך המוצע להפיכת המשטרה לארגון לומד, אסביר את חשיבותו של המהלך למשטרת ישראל, ואת האתגרים הניצבים בדרך. בחלקו השני אציג את חשיבותו של המחקר ההיסטורי בעבודת המשטרה, ואציע כיצד אפשר להשתמש בו באופן מעשי, תוך הפקת לקחים מניסיון העבר. בתוך כך, אסקור בקצרה את יישומה החלקי של הצעה זו במשטרת ישראל כיום, ואת הדרכים שבהן אפשר להרחיב ולשפר את השימוש במחקר ההיסטורי במסגרת פעילותה השוטפת.

בין הפעלת הכוח לבניין הרוח

"בכל מקום שנושאים בו נשק, מסתמן מיד יחס של זלזול באינטלקט".¹ במילים אלה סיכם הסופר פרנץ ורפל את דעתם של אנשי צבא על אחד הקצינים בספרו "ארבעים הימים של מוסה דאג". דעה זו, גם אם היא מייצגת סטריאוטיפ מוגזם, מבוססת על

* ראש אגף ההדרכה במשטרת ישראל.

1 פרנץ ורפל ארבעים הימים של מוסה דאג 539 (צבי ארד מתרגם, 1971).

הבחנה חדשה, בדבר היותם של ארגונים ביטחוניים ממוקדים מטבעם בעשייה, ולא בהגות. מה שנכון עבור צבאות, נכון אף יותר לגבי ארגוני שיטור ואכיפת חוק. זאת, משום שמרבית זמנם של ארגונים צבאיים מוקדש לבניין הכוח, קרי הכנתם לביצוע משימות בלחימה, ואילו אופי העבודה בארגוני שיטור בכלל, וביחידות מבצעיות בפרט, מתמקד בהפעלת הכוח. שגרת היומיום הדחוסה במשטרה, במציאות שבה המשאבים הקיימים וכוח האדם לעולם יהיו נמוכים מן הנדרש, והצורך לתת מענה שוטף בכל רחבי המדינה ובכל שעות היממה, יוצרים דינמיקה של פעילות מבצעית מסביב לשעון, שבמסגרתה נעדר לרוב פנאי להגות. יתרה מזו, הדיון האינטלקטואלי אינו זוכה להערכתם של חלק מהמנהיגים בארגונים שכאלה, ומשטרת ישראל בכלל זה. בקרב הפיקוד הבכיר תמיד יהיו מי שיתנגדו למחקר אקדמי, בטענה כי מדובר באיבוד זמן ומשאבים יקרים, שאותם ניתן וצריך להפנות לפעילות בשטח למען האזרח. דמות המפקד המבצעי, הנדרש להחלטות מהירות, למתן פתרונות לאנשיו בתרחישים קונקרטיים ולהוות דוגמה אישית, דוחקת את רגלי האינטלקט.

הכשרתם של שוטרים כיום מבוססת על שני נדבכים: האחד, קורס היסוד לשיטור, הנמשך חודשים ספורים, ובמהלכו נלמדים תכנים כגון החוק הפלילי ויישומו, שימוש בנשק, נערכים אימוני כושר גופני ועוד. בהמשך מתקיימים קורסים נוספים לתפקידים מיוחדים, כגון הכשרות לחוקרים, וכן ימי העשרה. הנדבך השני הוא הלמידה מן הניסיון הנרכש בעבודת השטח. שני הנדבכים גם יחד חשובים, ובמיוחד השילוב ביניהם, אך אין בכך די, שכן המידע הרב שנצבר באקדמיה על אודות עבודת המשטרה איננו תופס במסגרתם נפח של ממש. יתרה מזו, גם המידע שיאספו השוטרים במהלך עבודתם, שאין ערוך לחשיבותו המחקרית, לא יתורגם לכלל ידע אקדמי. הוא יעובד על ידי השוטרים באופן התואם תפיסות עולם, סטריאוטיפים ותחושות בטן, אך ללא שימוש בכלים מחקרניים בסיסיים של תיקוף ומהימנות. בשגרת האימונים הדחוסה השוטרים ילמדו מעט מאוד, אם בכלל, על הסוגיות הסבוכות - החברתיות, הכלכליות והפוליטיות - שבהן יתבקשו לטפל על בסיס יומיומי.

שורשיה של מציאות זו נעוצים במערכת יחסים של הסתייגות הדדית ואף חשדנות בין המשטרה לאקדמיה. החוקרים דיוויד וייסברוד ופטר ניירוד ציינו כמה גורמים נוספים המסייעים ליצירתו ולשימורו של נתק זה בין שני הגופים: "מגדל השן" מזוהה עם מחקרים שהם לא פעם ארוכי טווח ומעמיקים, שנלווים אליהם שיפוט עמיתים ועבודת עריכה אקדמית קפדנית, ואילו המשטרה שמה דגש על מהירות תגובה, יעילות ואפקטיביות.² לאלה יש להוסיף את חששם של שוטרים כי ניסיונם המעשי יאבד

2 David Weisburd & Peter Neyroud, *Police Science: Toward a New Paradigm*, New Perspectives in Policing, Jan. 2011, 1. <https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/nij/228922.pdf>.

מחשיבותו, אם למחקר האקדמי יהיה משקל רב יותר בעבודת המשטרה. הנתק בין שני הגופים בא לידי ביטוי גם בפרקטיקה המשטרית: השכלה אקדמית איננה תנאי קבלה למשטרה. לרבים מן השוטרים אין תואר אקדמי, ובאקדמיה מספרם של מרצים בעלי ניסיון בעבודת המשטרה הוא מזערי. ברובם המכריע של התפקידים, שוטרים אינם מפרסמים מאמרים בכתבי עת אקדמיים, ואינם מתוגמלים על ידי הארגון אם עשו כן. וייסברוד וניירוד טענו כי המשטרה זקוקה לפרדיגמה חדשה בתחום הלימודים האקדמיים. אומנם, היא מאמצת פיתוחים חדשים בנכונות רבה ומטמיעה אותם בעבודתה, בעיקר בתחום הטכנולוגיה והרפואה, לרבות טביעות אצבע, דנ"א, נשק והאזנות סתר. נוסף על כך, שיתופי פעולה בין המשטרה לאקדמיה הובילו לתוצרים מגוונים כגון שיטור מוכוון בעיות, נקודות חמות, מערכת קומפסטאט³ ועוד. עם זאת, לטענתם אין בכך די, שכן המחקר האקדמי צריך ללוות את מכלול עבודתה של המשטרה, ולא להסתיים לאחר שילוב תוצרים נקודתיים בקרבה: אין טעם בחידושים טכנולוגיים או בשינויים במדיניות המוטמעים ללא מעקב מלווה אחר השפעתם, ללא הערכה שיטתית מה עובד, מה לא ובאילו תנאים⁴.

ההסתייגות מן המחקר והעיון לא פסחה גם על משטרת ישראל, ואף הועצמה על ידי שני אתגרים מקומיים המיוחדים לה: חברה דינמית המציבה אתגרים מתמשכים ובלתי-פוסקים למשטרה; ואחריותה לתחום ביטחון הפנים, המגבירה את הלחצים המופעלים עליה. עם זאת, כמה תהליכים המתרחשים במשטרה בשנים האחרונות, מצביעים בבירור על הידוק הקשר בינה לבין האקדמיה. קפיצת דרך משמעותית בנושא ההשכלה האקדמית נעשתה בשנת 2008 עת החליט פיקוד המשטרה להציב את הלימודים האקדמיים כתנאי סף לקידום: תואר ראשון הוא תנאי להסמכה לקצונה, ותואר שני - לסיום קורס פיקוד ומטה.⁵ צוערים שאינם בעלי השכלה אקדמית יכולים ללמוד בתוכנית מרוכזת שנבנתה עבורם, וכך, עם הדרגות ותעודות ההסמכה, מקבלים החניכות והחניכים גם תואר בוגר או מוסמך האוניברסיטה.⁶ זאת ועוד, נתונים מעודדים מלמדים על צמיחה בלתי-פוסקת בשיעור השוטרים בעלי השכלה אקדמית בישראל. רבים מהם מתגייסים למשטרה לאחר שסיימו תואר ראשון, או רוכשים השכלה אקדמית במהלך שירותם. נכון לשנת 2019, עובדים במשטרה 6,801 שוטרים בעלי תואר ראשון,

3 מערכת המדידה הממוחשבת הראשונה לבחינה סטטיסטית של פשיעה ועבודת המשטרה.

4 שם.

5 קורס פיקוד ומטה (פ"מ) נועד לקצינים מצטיינים בדרגת רב-פקד (רפ"ק), המיועדים לקידום לתפקידים בכירים, כגון פיקוד על תחנת משטרה, ניהול מדור במטה הארצי, וכד'.

6 תחילה פעלה התוכנית באוניברסיטת חיפה, ומאז שנת הלימודים תש"פ היא מתקיימת במכון לקרימינולוגיה של האוניברסיטה העברית.

ו-979 נוספים לומדים לתואר זה;⁷ 5,296 שוטרים הם בעלי תואר שני, ו-401 נוספים לומדים לתואר זה; 99 שוטרים הם בעלי תואר שלישי, ו-4 נוספים לומדים לתואר זה. זאת, מתוך כ-27,500 שוטרות ושוטרים בשירות קבע בסך הכול.⁸

היבט אחר של הטמעת האקדמיה במשטרה הוא עבודתן של מחלקת אסטרטגיה שבאגף התכנון והארגון (אג"ת) של המשטרה, והמחלקה למדעי התנהגות שבאגף משאבי אנוש, התומכים במחקר אקדמי ולעיתים יוזמים אותו. כתב העת "העיקר במחקר", המתפרסם אחת לשנה, מרכז מאמרים של קציני מחלקת אסטרטגיה,⁹ אשר גם מרצים על נושאי מחקרם בכנסים שונים. חלק מן המאמרים נולדו כתוצאה משיתוף פעולה בין המשטרה לבין חוקרים מן האקדמיה.

אך שינויים אלה, המבורכים כשלעצמם, אינם מחלחלים לעבודתה השוטפת של המשטרה. על אף הגידול המרשים שחל במספרם של בעלי התואר הראשון והשני, המחקר האקדמי טרם הוטמע בה ונותר נטע זר. משטרת ישראל, כפי שמוכיח מחקר שנערך לאחרונה, עודנה נסמכת במידה רבה יותר על ניסיון מעשי מאשר על מחקר אקדמי,¹⁰ ובכך אין די: הפיכתה לארגון לומד, כפי שאבהיר להלן, היא מטרה חיונית שאליה חייבת משטרת ישראל לשאוף על מנת לעמוד באופן ראוי במטלות הרבות המונחות לפתחה.

"ארגון לומד" הוא ארגון המיומן ביצירת ידע, ברכישתו ובהעברתו, כמו גם בהתאמת אופן תפקודו, כך שיתאים לידע ולתובנות החדשים.¹¹ אדגיש, כי מדובר במאפיין של תרבות ארגונית, ולא בביצוע פעולה או מיזם חד-פעמיים. כדבריו של פיטר סנג'י:

לעולם אינך יכול לומר "אנו ארגון לומד", כפי שאינך יכול להגיד "אני אדם נאור". ככל שאתה לומד, כך אתה מודע יותר לבערותך. לכן, ארגון אינו יכול להיות "מצוין" במובן של הגעה למצב קבוע של מצוינות; הוא תמיד נמצא במצב של תרגול ולמידה, של שיפור או התדרדרות.¹²

7 בין אלה ראוייה לציון במיוחד תוכנית שוהם, שהוקמה בשנת 2013, המיועדת להכשיר סטודנטים מצטיינים לתפקידי קצונה במשטרה.

8 בנוסף, משרתים במשטרה כ-4,500 שוטרות ושוטרים בשירות חובה, רובם במסגרת משמר הגבול.

9 את כתבי העת אפשר למצוא באתר בית המורשת: https://www.policemuseum.org.il/he/haikar_bamehkar_police_studies.

10 טל יונתן-זמיר ואח' "הנטייה להסתמך על ניסיון מקצועי ושיטור מבוסס ראיות: ממצאים מסקר קצינים בכירים במשטרת ישראל" העיקר במחקר 9, 9 (2019).

11 David A. Garvin, *Building a Learning Organization*, 71 HARVARD BUSINESS LAW REVIEW 78 (1993).

12 PETER M. SENGE, *THE FIFTH DISCIPLINE: THE ART AND PRACTICE OF THE LEARNING ORGANIZATION* 14 (1995).

במטרה לבסס את משטרת ישראל כארגון לומד, אפשר להסתפק לכאורה בשני צעדים מרכזיים: האחד, הפיכת המכללה הלאומית לשוטרים למוסד לימוד אקדמי מן המניין, אשר בו, בדומה למרבית ארגוני השיטור בעולם המערבי, יוקנה זיכוי אקדמי ללומדים בה, החל מקורס השיטור הבסיסי ובהמשך במעלה ההכשרות וההסמכות שעל שוטרים וקצינים לעבור במהלך הקריירה שלהם. הצעד השני, הקמת מכון מחקר אקדמי בתוך המשטרה, שיהיה ליבה הפועם של האקדמיה לשוטרים. מכון המחקר יעמיק את הידע המחקרי הקיים על אודות המשטרה, יתמוך באקדמיה לשוטרים וילווה אותה בתחומי הידע הרלוונטיים כגון חברה, כלכלה, פסיכולוגיה, טכנולוגיה, היסטוריה ועוד. המכון יהיה נדבך נוסף שיתרום לייצור הידע המשמש את האקדמיה בפרט ואת מקצוע השיטור בכלל.

שני הצעדים האלה יצריכו משאבים, תקנים, כוח אדם, אישורים, ולפיכך גם זמן. אך קיימים כיווני פעולה שראוי להנהיג כבר עתה, תוך רתימת השוטרים ובעיקר המפקדים למימוש החזון. ארגון לומד תלוי בעובדיו ומנהליו, במוטיבציה שלהם להעשיר את ידיעותיהם, ביכולת הלמידה העצמית שלהם לאורך זמן (Life Long Learning), ובסקרנותם האינטלקטואלית. כדי להשיג יעד זה במשטרה, על השוטרים והמפקדים להפנים כי השיטור הוא תחום ידע וחקר אקדמי, שאיננו מבוסס אך ורק על ניסיון מקצועי. עליהם לאמץ תרבות ארגונית של למידה מתקדמת, שבמסגרתה יפותחו כלי למידה מהותיים המאפשרים למידה בכל עת ובכל מקום: לא שינון כי אם פיתוח תהליכי חשיבה רפלקסיביים. הדיפת העיסוק ב"כאן ועכשיו" ושינוי תפיסת ההווה התובעני והעתיד הקרוב המאיים, לטובת למידה, מחקר והעמקה.

אין ספק שהצבת הלימודים האקדמיים כתנאי סף לקצונה במשטרה היתה צעד חשוב. עם זאת, אין בכך די. עם סיום הקורס ותחילת דרכם כקצינים חדשים בשטח, דוחקים ההווה התובעני והעתיד הקרוב המאיים, כל פנאי לעיסוק אינטלקטואלי. השגרה הדוחקת כופה על ההגות לפנות את מקומה לטובת המעש. באופן דומה, גם שוטרים המסיימים תואר אקדמי, אינם מיישמים את המחשבה הביקורתית האקדמית בעבודתם, אלא חוזרים להסתמך על ניסיונם וניסיון עמיתיהם.

כדי להכשיר את הקצין כאינטלקטואל עלינו לחנך ולא רק להדריך. הדרכה ואימון הם כמובן תחומי המומחיות של ארגונים משטרתיים שכן, מטבע הדברים, אין להם ברירה. כדי שמגויסים חדשים מרקע מגוון ישתפו פעולה בביצוע משימות מורכבות, עליהם ללמוד מערכת של הליכים ונהלים משותפים. יתרה מזו, במצבי החירום, אשר מתעוררים לעיתים קרובות בפעילות המבצעית, יש בדרך כלל זמן מועט, אם בכלל, להרהורים. נדרשת קבלת החלטות מהירה, המושתתת על ידע מעמיק בכלים הטקטיים המקובלים בארגון.

כדי לחנך את הקצינים לחשיבה מעמיקה, עלינו להילחם בתופעות המאפיינות

את הלימוד כיום, גם בחלק מהמוסדות האקדמיים, למשל הפיכת הקריאה לשינון וצמצום עלילה סבוכה ללקחים קלים ללמידה. כדי להפוך את הקצין לאינטלקטואל, אנחנו חייבים להתנגד לצמצום, וכיוון שכך, עלינו לדרוש מחשבה, המצריכה הרהור. במילים אחרות, אנחנו רוצים לחנך שוטרים וקצינים לחשיבה ולא לאמן "אוטומטים", שמעלתם העיקרית היא היכולת למצוא במהירות את התשובה המקובלת לבעיה טקטית מסוימת. לפיכך, קיים צורך ביצירתו של הקצין האינטלקטואל, אשר ישלים את "משולש השפעה" האקדמי, יחד עם מכון המחקר והאקדמיה לשוטרים. חינוך הקצינים והפיקוד הבכיר ליכולות עיון, הרהור וחשיבה, הוא שיאפשר למשטרה "לעלות מדרגה" ולבסס את המחקר האקדמי ככלי רב השפעה על עבודתה.

המחקר ההיסטורי ככלי יישומי בעבודת המשטרה

אם עד עתה עמדתי על הקשיים הניצבים בפני הטמעת המחקר האקדמי במשטרה, הרי שהנחלת המחקר ההיסטורי במשטרת ישראל בכלל, וזה היישומי בפרט, מורכבת שבעתיים. תחילה, אבהיר מדוע חשוב לימוד ההיסטוריה כשלעצמו, ולאחר מכן את חשיבות לימוד ההיסטוריה של המשטרה.

לפני כ-2,400 שנה אמר תוקידידס, אבי ההיסטוריה הצבאית, כי כתב את תולדות מלחמת פלופונס לידיעתם של "אותם שירצו לצפות באמת הברורה במעשים הנעשים ובמאורעות העלולים לשוב ולהתרחש ביום מן הימים, כמותם או כיוצא בהם, כמקרה אשר יקרה את בני האדם".¹³ מסלול ההיסטוריה האנושית, במהלך השנים הרבות שחלפו מאז, חיזק את קביעתו של תוקידידס, בדבר האפשרות ללמוד מלקחי העבר לצורך שיפור התפקוד בהווה. למרבה הצער, נראה כי עיקר הדוגמאות לכך הן על דרך השלילה, כאשר מנהיגים - פוליטיים, צבאיים או משטריים - בחרו להתעלם משפע הדוגמאות שהעבר העמיד לרשותם. חיזוק לכך אפשר למצוא בדבריו של גנרל הנחתים האמריקני ג'ים מטיס (Jim Mattis), לפקודיו:

בסופו של דבר, הבנה אמיתית של ההיסטוריה פירושה שאיננו מתמודדים עם דבר חדש תחת בשמש. לכל האינטלקטואלים [...] אשר מתרוצצים כיום ואומרים שטבעה של המלחמה השתנה מן היסוד, הטקטיקה חדשה לחלוטין וכו'. עלי לומר, בכל הכבוד: "למעשה, לא". האויב שמולו אנו מתמודדים כעת בעיראק, לא היה מבלבל כלל את אלכסנדר הגדול, ומנהיגינו אשר נכנסים למאבק זה, עושים שירות רע לחייליהם שאינם

13 תוקידידס תולדות מלחמת פלופונס 13 (א"א לוי מתרגם, 1959).

לומדים (לומדים, ולא רק קוראים) על מי שקדם לנו. זה חמשת אלפים שנה אנו נלחמים על פני האדמה, ועלינו ללמוד מניסיונם של קודמינו. כשאנו מאלתרים, וממלאים שקי גופות בעודנו מבררים מה פועל, מזכיר לנו הדבר את הצווים המוסריים ואת עלותה של היכולת במקצוענו.¹⁴

באופן דומה, גם ויליאמסון מארי וריצ'ארד סינרייך היטיבו לתאר את ההתנגדות, פעמים רבות בלתי-מודעת, הקיימת בקרב מפקדים צבאיים לרלוונטיות שיש להיסטוריה לענייני ההווה והעתיד הקרוב, ועוד יותר מכך, לעתיד הרחוק:

רבים מדי מן האחראים להחלטות הנוגעות לביטחון לאומי, אזרחים ואנשי מדים כאחד, מחזיקים באמונה הלא מוצהרת, כי להיסטוריה אין הרבה מה להציע לקובעי מדיניות הביטחון בימינו. דומה כי למנהיגים הבכירים היום, אשר מוטרדים מן השינויים המואצים, אין פנאי ואין רצון להיעזר בלקחי העבר. האירועים רודפים זה את זה במהירות רבה מדי. הטכנולוגיה מבשילה בזריזות רבה מדי. משברים באים בזה אחר זה בפתאומיות רבה מדי. דומה כי בהתמודדותם עם הווה תובעני ועם עתיד מאיים, מעטים הם המנהיגים האזרחיים בימינו, אשר מוכנים לעסוק בהרהור שיטתי על אודות העבר.¹⁵

הדבר מקבל משנה תוקף בשל העובדה שמחקר היסטורי-יישומי אינו דבר פשוט. ראשית, צריך לאסוף את כלל העובדות הרלוונטיות, מתוך מקורות שהם לעיתים חלקיים ושתמיד יש בהם הטיה, כזו או אחרת. לאחר מכן, יש לעבד את המידע שנאסף, תוך ניסיון למצוא תובנות, שתוכלנה לספק פתרונות לסוגיות הרלוונטיות לעתיד. ההיסטוריה, חשוב לזכור, אינה מספקת בקלות תשובות פשוטות ונוחות לשאלות הנוגעות לזמננו. למרות כל זאת, צבאות רבים מקדישים משאבים ומאמצים רבים ללימוד ההיסטוריה, באמצעות יחידות תיעוד ומחקר פנימיות או שיתוף פעולה עם חוקרים באקדמיה, וכך צריכה לעשות גם המשטרה. אך המצב שתואר לעיל, של המשטרה כארגון מוטה הפעלת כוח, הופכת את חקירתו השיטתית של העבר לפעולה הנתפסת כמותרות, שהמפקדים העוסקים ואלה הכפופים להם אינם יכולים להרשות אותה לעצמם.

מחקר היסטורי יישומי במשטרה מתבסס, כמו ההיסטוריה הצבאית, על ההנחה כי ניתן להשתמש בהיסטוריה ככלי למידה ולהסיק ממנה תובנות ומסקנות מעשיות. זוהי

14 ויליאמסון מארי וריצ'ארד הארט סינרייך "מבוא" העבר כפתח דבר: חשיבותה של ההיסטוריה לתחום העיסוק הצבאי 13, 20 (ויליאמסון מארי וריצ'ארד הארט סינרייך עורכים, 2014).

15 שם, בעמ' 13.

גישה פוזיטיביסטית, שלפיה ההיסטוריון יכול לתאר את המציאות כפי שהתרחשה, או לפחות באופן קרוב לכך, ולהסביר את מה שקרה באמצעות תאוריה אובייקטיבית, שאותה אפשר לבחון באופן בלתי-תלוי.¹⁶

אני סבור כי המחקר ההיסטורי עשוי להיות כלי בעל ערך בשיטור, בגלל מאפייניו המיוחדים. על אף שינויים רבים שחלו בחברה ובטכנולוגיה המשרתת אותה, רכיבים רבים בעבודתה של המשטרה נותרו בעינם. עובדה זו באה לידי ביטוי, בין היתר, בקיומן של "נקודות חמות" קבועות שבהן, כפי שהמחיש וייסברוד, מתרחש חלק משמעותי מן הפשיעה לאורך השנים. לפיכך המשטרה יכולה להיעזר בידע שצברה לאורך השנים באתר או באירוע מסוים, על מנת להיערך לפעם הבאה שבה תידרש לפעול בו.

להוכחת טענותיי אלה, די לעיין במאמרים המופיעים בגיליונותיו של כתב עת זה: טיעונים שהועלו בעד ונגד גיוס אזרחים ערבים למשטרה בסוף שנות הארבעים, עלו גם בדיונים שהתקיימו בחברה ובמשטרה בעת הקמתה של מינהלת החברה הערבית במשטרה בשנת 2016,¹⁷ וניסיון של הנשים שגויסו למשטרה בעשור הראשון יכול לספק תובנות על הקשיים והחסמים שיעמדו בפני עבודתה של היוה"ל"ן כיום.¹⁸ באופן דומה, טקסים דתיים, כמו הילולת רשב"י במירון, תפילות הרמדאן או שבת האור, נערכים במתכונת החוזרת על עצמה ובמקומות קבועים והלמידה מהעבר תוכל להקל על איתור מוקדם של סיכונים לשלום המשתתפים ועל מניעתם.

כפי שטענתי כבר בראשית המאמר, בהיותה ארגון מוטה הפעלת כוח, נוצרה במשטרת ישראל תרבות ארגונית המתמקדת ב"כאן ועכשיו". עיקר העיסוק והעניין של מקבלי ההחלטות במשטרה הוא בהווה או בעתיד המיידי, תוך התייחסות מצומצמת ואינסטרומנטלית בלבד למחקר האקדמי. עם זאת, ואף על פי שאין הנחתום מעיד על עיסוקו, ייאמר לשבחה של משטרת ישראל כי המחקר ההיסטורי-משטרה היישומי שלה הוא חלוצי ופורץ דרך, אם כי גם בתחום זה הדרך עוד ארוכה. לפיכך, אסקור תחילה בקצרה את שורשי חקר ההיסטוריה במשטרה, ואת הפעילות הנערכת בתחום כיום, ולאחר מכן אפנה להסביר את הפוטנציאל הנרחב, והלא ממומש ברובו, הטמון בחקר ההיסטוריה של המשטרה.

המחקר ההיסטורי במשטרת ישראל החל בשנת 1986, עם הקמת מחלקת ההיסטוריה באגף כוח האדם. עם זאת, עד לפירוקה, בשנת 2004, התמקדו קציני המחלקה במחקר היסטורי-תיאורי, שנועד לגבש את סיפור תולדות המשטרה. כמו כן, תיעדה המחלקה

16 יואב גלבר היסטוריה, זיכרון ותעמולה 33 (2007).

17 עודד רון "עשר שנים לפחות הוא מהלך בין הצללים": שוטרים מקבוצות מיעוט במשטרה העברית 1948-1958 "משטרה והיסטוריה" 2, 15 (2020).

18 שרון גבע "שחרור בתנאים מגבילים: נשים במשטרת ישראל 1948-1958" משטרה והיסטוריה 1, 89 (2019).

את הפעילות העיקרית בארגון ואת השינויים הארגוניים שחלו בו. מחקר היסטורי-יישומי החל בשנת 2011, במסגרת חוליית ההיסטוריה שנוסדה שנתיים קודם לכן. עם הקמתו של בית המורשת החדש של המשטרה בבית שמש, בשנת 2015, עברה לידי האחריות למחקר ההיסטורי ולתיעוד הפעילות בארגון.

המחקר האקדמי הקיים כיום על המשטרה הוא חלקי ובלתי-מספק.¹⁹ בית המורשת וחוליית ההיסטוריה, הפועלים במסגרת אגף הדרכה, מבקשים למלא מקצת מן החסר הקיים במחקר זה,²⁰ שבפניו ניצבות שלוש מטרות שונות: האחת, לסייע לציבור הישראלי להכיר בצורה מעמיקה ויסודית יותר את עבודת המשטרה, ולהגביר את אמונו בה. השנייה, הרחבת הידע המצוי בידי שוטרים על אודות הארגון, ושורשיו ההיסטוריים. מטרה שלישית, ומרכזית לטעמי, היא מחקר אקדמי בעל אופן יישומי, שאינו מבקש רק לבחון את עברו של הארגון, כי אם גם מציע לגזור מסקנות יישומיות ביחס לאתגרו העתידיים. הכנסים האקדמיים הנערכים מדי שנה על ידי בית המורשת, כמו גם כתב עת זה, מהווים אף הם חלק מן המכלול.

מיזם חשוב באגף ההדרכה, המיועד לסייע לנו ללמוד מן העבר, הוא צוות הלמידה הארגוני, שהוקם בשנת 2018, עם הקמת האגף. הצוות מורכב מנציגי דיסציפלינות ותחומים מקצועיים שונים: קצין תחקירים מבצעיים, קצין בטיחות, קצין "איפכא מסתברא" (חשיבה הפוכה), קצין ביטחון מידע וקצין מחקר היסטוריה. תפקידו של הצוות הוא להשפיע על שלב גיבוש התוכנית המבצעית בכל מבצע רחב היקף במשטרת ישראל, המערב חלקים גדולים מהארגון, כמו מבצע בחירות, ביקור נשיאים וראשי ממשלות, אבטחת אירועי תרבות בינלאומיים וכדומה. הצוות מתכנס ומנתח את לקחי העבר ומפיק תובנות אשר ישפיעו על המפקדים במהלך עבודת המטה לגיבוש התוכנית המבצעית. תפקידו של ההיסטוריון, ששילובו היה חידוש משמעותי, הוא לזקק לקחים היסטוריים רלוונטיים ותובנות מבצעיות, המבוססים על זווית המחקר שלו. בדרך זו, מהווה ההיסטוריה כלי שימושי, כמעט יומיומי, בפעילות החשובה של הארגון.

19 נעמי לבנקרון "בין גלוי לנעלם: היסטוריוגרפיה של משטרת ישראל בעשור הראשון" משטרה והיסטוריה 1, 17 (2019).

20 השלמת החסר במחקר הקיים נעשית הן במסגרת פרסומים אקדמיים, והן במסגרת פרסומים לא-אקדמיים שנעשים על ידי צוות בית המורשת. ראו, למשל, אורי קוסובסקי רעידות אדמה בישראל ובעולם: סקירה תמציתית (2012); אורי קוסובסקי אכיפת החוק בהתאם לחוק: תולדות הייעוץ המשפטי במשטרת ישראל (2015); אורי קוסובסקי תחנת משטרה על שתיים: שיטור המקופים במחוז תל-אביב (2017); שלומי שטרית "מבצע שער": משטרת ישראל בביקור סאדאת (2018); אורי קוסובסקי תולדות בית הדין למשמעת במשטרת ישראל (2018).

סיכום

למן עצמאותה של מדינת ישראל הלכה משטרת ישראל והתעצבה תוך הפגנת כישורי למידה. מארגון מנדטורי ששירת את השלטון הבריטי הזר, הפכה המשטרה לארגון לאומי וממלכתי, המותאם לאתגרי החברה וביטחון הפנים במדינת ישראל. המשטרה אינה קופאת על שמריה, אלא ממשיכה להשתנות במגוון תחומים, כדי לספק לאזרחי המדינה שירותים של אכיפת חוק וביטחון פנים מרביים. היא פועלת כדי לאפשר לאזרח הנורמטיבי לנהל את חייו ללא הפרעה, כפי שמתבקש במדינה דמוקרטית מערבית, בעזרת התאמות ורפורמות שמשאירות אותה רלוונטית ואפקטיבית בכל עת.

המחקר האקדמי בכלל, וזה ההיסטורי בפרט, יכולים להיות משאב רב-ערך שיבסס את משטרת ישראל כארגון לומד ומתקדם. על מנת להעמיק את השימוש במחקר שכזה, עלינו להתמודד עם האתגר המתמשך של עיצוב דמותו של הקצין האינטלקטואל, שמבקש להיעזר במחקר האקדמי ובתוך כך במחקר ההיסטורי, ואף להשתתף בו. ואכן זהו אתגר מתמשך שאנו מתמודדים עימו.

כאמור, שתי מטרות מרכזיות ארוכות טווח ניצבות בפני המשטרה בדרכה להשגת יעדיה כארגון לומד: האחת, הקמת האקדמיה לשוטרים, והשנייה - הקמת מכון מחקר. אך גם בטווח הקצר, יש פעולות שניתן וצריך לעשות, שאינן מצריכות תקציבים או כוח אדם, אלא, בעיקר, שינוי תפיסתי: עלינו לחזק את ההדרכה במשטרה, שלה תפקיד מכריע בהכנת השוטרים לייעודם ובמתן כלים בידיהם למימוש אחריותם. הדרכה זו צריכה להיות מותאמת ורלוונטית לאתגרי ההווה ולא אתגרי העתיד. יש לפתח את משטרת ישראל כארגון לומד שבו השוטרים אחראים ללמידה ולהתפתחות עצמית, והמפקדים אחראים ללמידה שלהם ושל פקודיהם. יש להדק את שיתופי הפעולה בין המשטרה לאקדמיה, לצורך עריכת מחקרים משותפים. יש להעמיק את ביסוסו ואת השפעתו של צוות הלמידה הארגוני בלמידה מאירועי ההווה ולמידת אירועי העבר על ידי מחקר היסטורי. צוות מעין זה צריך לקום גם במחוזות השונים, ובאירועים מצומצמים יותר בהיקפם, ולא רק באירועים בעלי חשיבות לאומית.

בדרכים אלה, אפשר כבר היום לשפר את כישורי למידתו של הארגון, ולפיכך גם את יכולות הביצוע שלו. הטמעת דמות הקצין האינטלקטואל, היודע לשלב הלכה ומעשה ולתרגם את הידע הרחב והמעמיק שבידיו לכלל פעולה, תתרום רבות למהלך זה. אין ספק, כי כיווני הפעולה שמניתי ידרשו מאיתנו מאמץ רב ואורך רוח, אך הטמעתם המוצלחת תתרום להצלחת המשטרה למלא את ייעודה: מתן השירות הטוב ביותר האפשרי לכלל אזרחי המדינה.